

Fremtidens landmænd

– fremtidens forvaltere af kulturmiljøer

Af Merete Holm, arkæolog ved Kulturhistorisk Museum, Randers

Landmænd er til stadighed de største jordbesiddere i Danmark, og de fleste steder, hvor der i dag bliver foretaget arkæologiske udgravninger, er eller har været dyrket marker. Som en del af mit speciale¹ undersøgte jeg i 2002 om man på landbrugsskolerne underviser de kommende landmænd, og dermed de kommende forvaltere af kulturmiljøer, i det at have fortidsminder på markerne: bliver der fx undervist i lovgivning omkring kulturarv, pleje af fortidsminderne og i det hele taget om kulturarven? I sammenhæng hermed lavede jeg en spørgeskemaundersøgelse af hvilke holdninger landbrugseleverne har til fortidsminderne – både de synlige og usynlige.

Landmandsuddannelsen

For at finde ud af om landbrugsskolerne underviser i pleje af fortidsminder tog jeg kontakt til Landskontoret for Uddannelse på Landbrugets Rådgivningscenter i Skejby. Kontoret fungerer som det metodiske og pædagogiske bagland for ansatte i rådgivningstjenesten og på landbrugsskolerne². Der indgår ikke noget specifikt i landbrugsundervisningen om bevarelse af fortidsminder. I bestemmelserne for landmandsuddannelsen er der beskrevet hvilke fag eleverne skal undervises i. Her står der bl.a. i præsentationen af emnet ”Menneske og samfund”: ”Eleven skal med udgangspunkt i landbrugets historiske, kulturelle og sociale betydning opnå kendskab til almene samfundsmæssige og -økonomiske problemstillinger...” (Bekendtgørelse om landmandsudd. 2002). Desuden skal eleverne ”... kende samfundsforholdene, herunder landbrugserhvervets struktur og organisering samt landbrugets rolle i samfundsøkonomiske og økologisk sammenhæng” og ”kende landbrugets historie, organisering og struktur samt erhvervets rolle i politisk og økonomisk sammenhæng”³.

Kulturarven og fortidsminderne nævnes altså ikke eksplicit i bestemmelserne for landmandsuddannelsen, og heller ikke i undervisningsmaterialet der benyttes ude på landbrugsskolerne var det i år 2002 nemt at finde noget. Kun i bogen *Små søer og vandhuller* – en bog der endda kun benyttes på nogle af landbrugsskolerne – findes 7 linjer under

overskriften ”arkæologiske interesser”. Afsnittet omhandler pollenprøver fra mosehuller, så det er ikke meget oplysning der dér gives om arkæologi og kulturarv – oplysningen er nærmest vildledende: som om at arkæologer kun finder noget af interesse i mosehuller (Blenner 1999:7). Der foreligger desuden lærebøger om landbrugets historie, men disse omhandler kun tekniske fremskridt, dyr, planter og politik (Porsmose 1997).

Nu forholdt det sig sådan at man i Landbrugets Rådgivningscenter i år 2002, hvor jeg lavede undersøgelsen, forberedte en ny lærebog i faget ”Naturpleje”. Jeg foreslog derfor at man i den nye lærebog fik et større afsnit om arkæologiske interesser. Lærebogen er ikke blevet til noget i stedet har man udarbejdet en billed-cd-rom der sammen med et hæfte bl.a. skal forklare hvilke type fortidsminder man kan have på sine marker og love der knytter sig til disse⁴. Billed-cd-rom'en og hæftet bliver færdiggjort i dette efterår, således at landbrugsskolerne vil kunne gøre brug af det i 2006.

Det er rart at se at der bliver udarbejdet noget undervisningsmateriale om kulturarv og fortidsminder, men et større kapitel i en almen lærebog ville dog nok have været et mere effektivt tiltag: det ville i højere grad have forpligtiget den enkelte landbrugsskolelærer til at inddrage emnet i undervisningen – og den studerende selv ville blot ved at bladrede lidt i sin bog være stødt på informationen.

Undervisningen på landbrugsskolerne

Jeg kontaktede Dalum, Byholm og Nordjyllands Landsbrugsskoler med henblik på at høre om skolernes holdning til undervisning i fortidsminder. Kun Dalum Landbrugsskole bidrog positivt til undersøgelsen, mens Byholm Landbrugsskole ved Horsens⁵ og Nordjyllands Landbrugsskole ved Nibe⁶ ikke ønskede at deltage – forstanderne på Byholm og Nordjyllands landbrugsskoler havde en negativ holdning overfor projektet og i det hele taget på min forespørgsel om at lave en spørgeskemaundersøgelse. Disse skoler har valgt ikke at tage lovgivningen vedr. pleje og bevaring af fortidsminder med som en del af undervisningen.

På Dalum Landbrugsskole var det til gengæld med i undervisningen. Hans Rytter, faglærer på Dalum Landbrugsskole, havde som udgangspunkt opgaven at give eleverne en viden om landbrugets historie, lige fra den tidlige bondestenalder op til 1850. Der var til dette emne afsat fra 16 til 20 lektioner med to ekskursioner. Hans Rytter forklarede, at de kommende landmænd er praktiske mennesker, derfor tager han udgangspunkt i en stenøkse, et konkret levn som eleverne kender. Det er vigtigt for Hans Rytter, at eleverne kan se forhistorien i det, de foretager sig til hverdag, og at de kan se, at landbruget har udviklet sig, men faktisk bygger på mange af de samme principper som i oldtiden. Undervisningen indeholder ekskursioner til Hollufgård og Den Fynske Landsby. Hans Rytter underviser også i regler og love angående beskyttelse af fortidsminder, især beskyttelseszonerne. For Hans Rytter er målet med undervisningen at give eleverne en viden, der gør dem i stand til at sætte deres landmandsgerning ind i et større perspektiv⁷.

Det er de enkelte landbrugsskoler, der tolker bestemmelserne i undervisningsbekendtgørelsen. Det betyder, at landbrugshistorie ofte bliver fortalt ud fra et evolutionistisk syn på landbruget, dvs. med vægt på tekniske nyskabelser. Dalum Landbrugsskole udgør sandsynligvis en undtagelse ved at undervise i pleje af fortidsminder og naturbeskyttelsesloven⁸. Mit generelle indtryk er, at hovedparten af landbrugsskolerne ikke underviser i fortidsmindebeskyttelse, selvom det efter min opfattelse er deres pligt efter undervisningsbekendtgørelsen⁹.

Landbrugsskoleelevernes holdning til arkæologi

Min undersøgelse stoppede dog ikke efter interviewene med Landbrugets Rådgivningscenter, forstandere for 3 landbrugsskoler og faglæreren Hans Rytter, for hvad mener landbrugseleverne selv? Jeg fik derfor lov til at lave både en spørgeskemaundersøgelse og et holdinterview med to af Hans Rytters hold på Dalum Landbrugsskole. De to hold jeg brugte til undersøgelsen var et hold modul III studerende og et hold agrarøkonomstuderende. Begge hold er overbygninger på modul II (faglært landmand). Modul III er studiet der gør de unge landmænd kvalificerede til at købe deres egen gård på over 30 ha. Det vil sige, at de fleste af de studerende på modul III (på alle landbrugsskoler – ikke kun på Dalum) tager dette forløb med henblik på at blive selvstændige landmænd inden for kvæg- eller svinehold, eller planteavl. De studerende på Agrarøkonomi har en længerevarende overbygning end modul III, og efter endt studie kan de blive konsulenter, sælgere, driftsledere eller gårdejere. Mange af de studerende på de to hold, der indgik i min undersøgelse, havde gået på Dalum Landbrugsskole før, dvs. havde taget modul II, hvor de således havde haft Hans Rytter til almene fag, og havde derved opnået en smule indsigt i arkæologi, fortidsminder og naturbeskyttelsesloven.

Min fremgangsmåde overfor begge hold var følgende: Først præsenterede jeg mig selv og mit projekt. Jeg lagde stor vægt på at forklare, at jeg til daglig har min gang på landet og i et landbrug, således at de trygt kunne besvare skemaerne, som de syntes, og ikke som de troede, jeg gerne ville have, at de skulle svare. Jeg forklarede om kulturmiljø, og hvad jeg mente deres opgave var, som kommende arealforvaltere. Derefter fik de alle et spørgeskema udleveret og efter at endt besvarelse holdt vi en lille pause, hvorefter der var samlet diskussion.

Spørgeskemaet var udarbejdet således at jeg via deres svar kunne danne mig et indtryk af elevernes natur- og kultursyn og deres viden om naturbeskyttelsesloven. Spørgeskemaet er opdelt i tre afsnit. I det første afsnit bliver der spurgt om deres kendskab til naturbeskyttelsesloven. I andet afsnit spørges der til deres natursyn, og i tredje afsnit er det deres kultursyn som spørges til.

Som udgangspunkt var spørgeskemaet og hold-interviewene lagt an på, at det skulle være muligt at danne sig et billede af elevernes viden om og prioritering af kulturmiljøet (Seidman 1991:3). Det var vigtigt at spørgeskemaet var udarbejdet således, at svarene kunne bruges til en analyse, men også at det fra landbrugsskolens og elevernes side kunne tages alvorlig. Spørgeskemaet indeholdt flest ja/ nej spørgsmål. En sådan udarbejdelse af spørgeskemaet var gjort ud fra den betragtning, at åbne spørgsmål der skal besvares med sætninger, ikke er nemme at bearbejde bagefter. Dog havde de studerende på flere af besvarelserne knyttede kommentarer til de enkelte spørgsmål, hvilket var med til at give et mere nuanceret billede af de studerendes synspunkter.

Ud af de 46 eleverne på Dalum Landbrugsskole, som svarede på spørgeskemaet, syntes 24 elever klart, at undervisning i pleje og håndtering af fortidsminder er en god ide. 13 har svaret klart nej, mens 9 var i tvivl. Som kommentarer til en sådan undervisning har eleverne skrevet; "et kort og præcist forløb", "kun lovgivningen", "vi skal vide hvad der er fortidsminder", "undervisning i, hvad der skal gøres hvis man støder på noget". Et undervisningsforløb i pleje og håndtering af fortidsminder skal således ifølge eleverne, helst været kort og præcist og omhandle de regelsæt, som nu er gældende på det område. Jeg synes, det er meget positivt, at så mange viser interesse, og mener det er relevant med en undervisning.

Men hvordan svarede landbrugseleverne til spørgsmålene omkring kulturarven?

21 svar fra landbrugsstuderende på modul III

De 21 unge landmænd på modul III, der har besvaret spørgeskemaet har en gennemsnitsalder på 23. 16 af de 21 er opvokset på en gård.

Kun 5 kendte til f.eks. 2-meter zonen om fortidsminder, resten havde kun hørt om disse zoner, men kunne ikke nævne omfanget af disse restriktioner.

Prioriteringen af kulturmiljøer er de studerende meget enige om. Markskel og andelsmejerier er ikke noget, de mener er bevaringsværdige, mens 18 af de 21 elever mente, at gravhøje skulle bevares, også selvom det sker på bekostning af dyrkningsjord. Kun 3 havde svaret blank "nej" til dette, resten

havde svaret ja. Nogle af de positive tilkendegivelser, var forudsat en form for kompensation til landmanden eller, at der blev indgået en god aftale.

På spørgsmålet om det også er en god ide at bevare fortidsminderne på bekostning af deres egen jord var der flere, der havde forbehold. Kun 9 svarede klart "ja", flere havde skrevet, at lodsejerne skal holdes skadesløs, eller at deres "ja" kun drejede sig om synlige fortidsminder.

Fortidsminder under muld havde mange svært ved at forholde sig til (undertegnede forklarede om dette under timen), ca. 1/3 af eleverne var positivt stemt, for at usynlige fortidsminder skal bevares, og mange (18 elever) vil være villige til ikke at pløje mere end 20-30cm dybt. Mange af de studerende har skrevet, at man som regel ikke pløjer dybere.

11 studerende svarede positivt på spørgsmålet: om det er vigtigt at lære om fortidsmindebeskyttelse og andre relaterede emner på landbrugsskolen. 10 af eleverne svarede blankt "nej" til spørgsmålet. Af de elever der svarede ja, havde to en lille kommentar til indholdet. En mente, at det kun skal være en lille smule, det vil sige, at det ikke skulle være et selvstændigt emne, og at det skulle være ganske kortfattet. En anden skrev, at han syntes det kun skulle handle om lovgivningen.

25 svar fra agrarøkonomstuderende på modul III

Agrarøkonomerne er 25 unge mænd med en gennemsnitsalder på 24,3 år, hvor kun halvdelen er opvokset på en gård.

Kendskabet til beskyttelseszoner omkring fortidsminderne blandt de 25 er meget lille. Kun én kendte til 2-meter zonen, resten svarede, at de godt vidste, at de fandtes, men de kunne ikke komme med eksempler.

Elevernes prioritering af kulturmiljøer er meget ens. For dem er det ikke et spørgsmål om bevaring af hverken markskel eller andelsmejerier, med de sætter grænsen ved gravhøjene dvs. fortidsminder.

Ved spørgsmålene om bevaring af fortidsminder på bekostning af dyrkningsjord og om de var villige til selv at give afkald på sådan jord, var der bred enighed om, at det vil de gerne forudsat, at de blev holdt skadesfri.

Hvad angår fortidsminder under muld, er det straks meget vanskeligere for de studerende at se logikken i at bevare disse. Mange var stadigvæk interesseret i at passe på, men på dette punkt var det meget vigtigt at der ikke tabes penge på det. Pløjedybden var de fleste villige til at overholde, idet de ikke mente, at de pløjede dybere end 20-30 cm. (jf. ovenstående afsnit om modul III'erne).

Samlet er de agrarøkonomstuderende meget venligt stemt over for ideen om, at de gennem landbrugsuddannelsen skal lære om fortidsmindebeskyttelse og andre relaterede emner. Kun én ud af de 25 elever svarede "nej" til spørgsmålet. Resten svarede ja, eller var positive. En samlet vurdering af svarene på dette sidste spørgsmål er, at de synes der skal være en bredere orientering om bl.a. reglerne, men de vil også gerne introduceres til den mere historiske side af fortidsmindernes betydning i den periode, de blev til. I den forbindelse er det væsentligt at nævne, at det ikke kun er fortidsminder landmændene skal passe på, så de har behov for at undervisningen også berøre andre dele af fortidsmindebeskyttelse, herunder de historiske elementer i landskabet.

Samlet set

Groft sat op er den samlede vurdering af de to hold den, at agrarøkonomeerne er bedre til at se sig selv i et bredere perspektiv, og de har derfor en bedre forståelse af, at fortidsminder er noget, de også har en forpligtigelse til at passe på. Modul III'erne har meget vanskeligt ved at se, at de har del i denne problemstilling, og mener ikke det er noget de skal bruge tid på. Enkelte af de største kritikere på modul III holdet var dog samtidig meget stolte af at være op til 12. generation på den fædrene gård, som de skulle overtage. Det er lige netop den følelse af tilhørsforhold, som jeg mener er en vigtig faktor i forhold til beskyttelse af fortidsminder.

Generelt var der blandt eleverne enighed om vigtigheden af at bevare og beskytte kulturmiljøet, men de synes, der skal ske en større udvælgelse, en bedre prioritering, af hvad der er bevaringsværdigt. Eleverne var klart af den opfattelse, at kulturspor ikke skal bevares, blot fordi de er gamle. De skal bevares, hvis de repræsenterer en god historie.

Eleverne havde bl.a. svært ved at se nødvendigheden i, at bevare eks. fortidsminder under muld: "Hvis de skal gemmes til eftertiden, kan de vel ikke være særlig interessante"! Heri ligger der en stor opgave for os arkæologer. Vi skal blive bedre til at formidle det vigtige i at bevare de kulturhistoriske levn i landskabet.

Det var tydeligt, at den opfattelse som eleverne gav udtryk for oftest synes dikteret af, hvad deres forældre mener om tingene. Det er derfor en lang sej kamp mod tidligere tiders syn på kulturmiljøet, men også den tilbagevendende holdning om, at landmændene er trætte af, at deres råderum til stadighed bliver indskrænket. Under diskussionen om 2-meter zonen, var der en der spurgte: "... jamen hvad bliver det næste, en 10 meter zone om alle minder?".

Resultaterne der er behandlet i det foregående er på basis af 46 studerende fra Dalum Landbrugsskole – hvilket jo ikke er mange, men holdningerne de landbrugsstuderende giver udtryk for i besvarelserne er nok alligevel udtryk for en generel tendens.

Afslutning

Jeg synes stadigvæk at der er lang vej igen. Til trods for at der nu endelig er udarbejdet undervisningsmateriale til brug på landets landbrugsskoler – en billed-cd-rom med hæfte om de typer af fortidsminder man kan have på sine marker og lovgivningen i den forbindelse – er det langt fra sikkert det vil blive brugt. Det er min helt klare holdning, at et kapitel i en lærebog vil være at foretrække. Det vil for det første gøre det nemmere for den enkelte faglærer at inkorporerer emnet på en naturlig måde i undervisningen og samtidigt gøre det meget vanskeligt for landbrugsskoler og faglærere at undlade at undervise i emnet.

Strukturudviklingen i landbruget kører på sit højeste lige nu. Små og store gårde bliver langt sammen. I takt med denne sammenlægning forsvinder kendskabet til de enkelte marker og dermed evt. fortidsminder. Selvom mange landmænd, nye som gamle, generelt er glade for deres fortidsminder har vi arkæologer en stor og meget presserende opgave foran os.

Litteratur

Blenner, Peter 1999

Små søer og vandhuller. Landbrugsforlaget.

Porsmose 1997

Landbrugets Historie – kort fortalt. Fra bondestenalder til Gatt-aftale.

Landbrugets rådgivningscenter, Landskontoret for uddannelse. Landbrugsforlaget 1997.

Seidman, I.E. 1991

Interviewing as quantitative research – a guide for researchers in education and the social sciences. Teachers College Press.

Noter

1. Merete Holm 2002: *Fortidsminder i det dyrkede land – en undersøgelse af landmænds holdning til kulturmiljøet samt en vurdering af, hvorledes de informeres om fortidsminder*. Kandidat speciale fra Århus Universitet, 2002. Upubliceret.
2. Landbrugets rådgivningscenter, www.lr.dk
3. Bekendtgørelse om uddannelse til faglært landmand. www.retsinfo.dk
4. Telefonisk samtale med Anna-Christa Bjerg fra Landbrugets Rådgivningscenter, Skejby samt Olav Sejerøe Landbrugsskolelære på Lyngby Landbrugsskole. Ansvarlig for billede-cd rom samt teksthæfte.
5. Telefonsamtale med Gitte Grønbæk, forstander på Bygholm Landbrugsskole. 2002.
6. Telefonsamtale med Niels Quist-Jensen, forstander på Nordjyllands Landbrugsskole. 2002.
7. Telefonsamtale med Hans Rytter, underviser på Dalum Landbrugsskole. 2002.
8. I 2002 var fortidsmindebeskyttelsen stadig under naturbeskyttelsesloven.
9. Bekendtgørelse om uddannelse til faglært landmand. www.retsinfo.dk